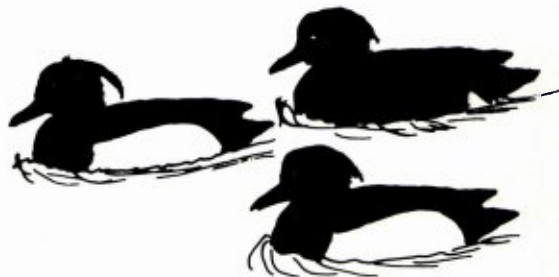
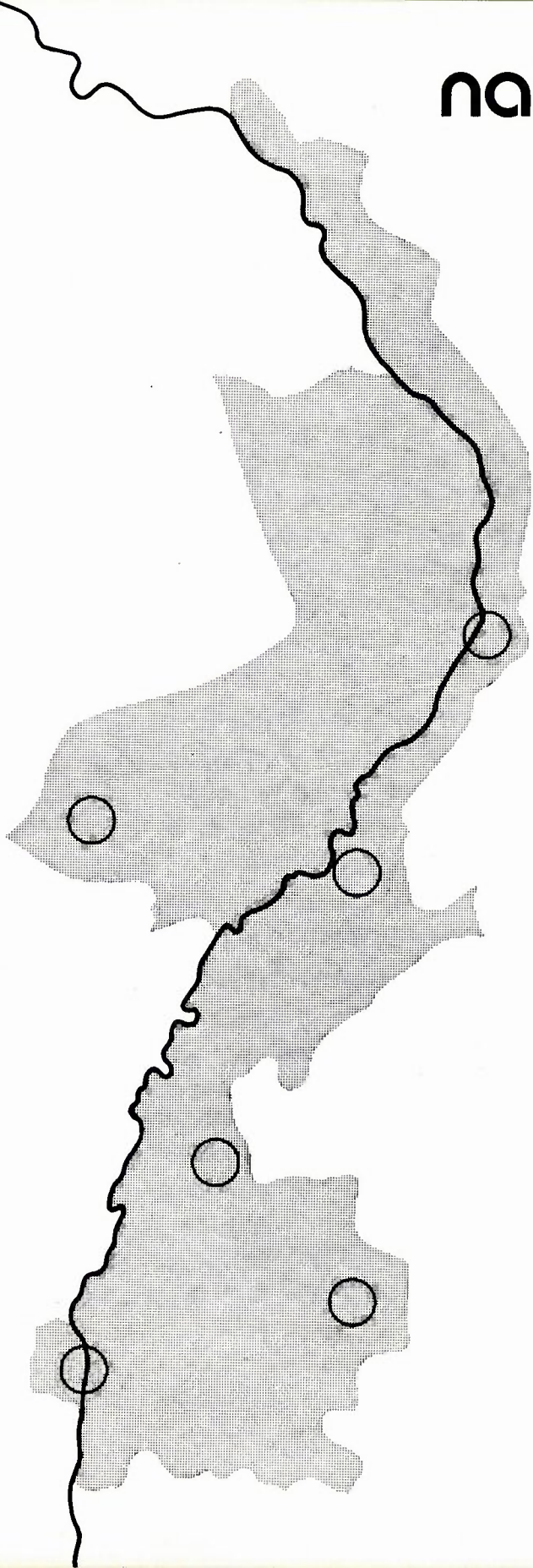

natuurhistorisch maandblad

67e jaargang no. 12 – december 1978

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

MAASTRICHT, december 1978

REDACTIERAAD: mevr. drs. F.N. Dingemans-Bakels;
H.P.M. Hillegers; J.A.M. Heerkens Thijssen; dr. P.J. van Nieuwenhoven (wnd. hoofdredacteur); W. Ogg; drs. A.W.F. Meijer.
Redactie-adres: Bosquetplein 7 Maastricht (tel. 043-13671).

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellen van Maandbladen te zenden aan administratie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a Bosquetplein 7, Maastricht; tel. 043-13671.

Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 2,50, voor leden f 1,75; dubbelnummers f 4,- resp. f 3,-
Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Voorzitter: Dr. P.J.v. Nieuwenhoven,
Trianonstraat 13, Maastricht. Tel. 043-18897

Secretaris: H.P.A.J. Gilissen.
Rector Thijssenstraat 9, Geulle. Tel. 04461-1179

Penningmeester: J.G.H. Schoenmaeckers, Johan Frisostraat 4,
Cadier en Keer. Giro 103 63 66 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

Lidmaatschap: m.i.v. 1 januari 1978 f 30,- per jaar (tevens gezinscontributie); Jeugdleden t/m 17 jaar f 7,50. Het maandblad wordt aan alle leden gratis toegezonden.

Litho's en Druk:
Stereo+Grafia, Maastricht.

INHOUD

	Pag.
- Verslagen van de maandelijkse bijeenkomsten	169
- Boekbespreking	172
- Waterwildtellingen in Midden- en Zuid-Limburg in de winter van 1977/78	173
- De maretak (<i>Viscum Album</i>) op moerasedijk (<i>Quercus palustris</i>) op de Brunsummerheide	187

VERSLAGEN VAN DE MAANDELIJKSE BIJEENKOMSTEN

te Heerlen op 6 november

Op deze goed bezochte vergadering liet de heer Bult, voordat de sprekers van deze avond het woord kregen, een aantal fraaie Gekraagde aardsterren zien, gevonden op het stort. Daarna kregen de heren van Reyst en Ensink van de werkgroep Lacerta het woord over Amphibiën en Reptielen.

Gewezen werd op de belangrijke bijdrage die amateurs kunnen leveren met opgaven te geven van hun waarnemingen en vondsten. Dit heeft vooral betrekking met het in kaart brengen van deze diersoorten in Nederland. Hoewel Limburg enkele soorten rijk is die in de rest van ons land ontbreken of zeer zeldzaam zijn, geeft de verspreidingskaart toch talrijke gebieden in Limburg aan, waar sommige van de meest voorkomende kikkersoorten, schijnbaar, ontbreken. Daarna werd de plaats aangegeven waar de Amphibiën en Reptielen in het dierenrijk staan. Uitvoerig werden de verschillen en de overeenkomsten tussen beide groepen besproken en in het kort ook met de andere grote groepen. Vervolgens werden de verschillende geslachten besproken en tenslotte ook de soorten die hiertoe behoren. Nagegaan werd de bouw, levenswijze, milieu, voortplanting en natuurlijk ook de belangrijkste kenmerken en verschillen onderling. Zeer uitvoerig werd ingegaan op de restauratie van "De Werken" te Maastricht, waarbij de enige vindplaats van de Muurhagedis in Nederland bijna geheel verloren gegaan is. Zelfs de Moerasschildpad werd niet vergeten. De sprekers zijn van mening dat deze soort in Nederland niet inheems is, omdat hier nooit eieren of jonge dieren aangetroffen zijn. Men denkt aan ontsnapte of uitgezette dieren. Echter, in het Jaarboek van 1911 is de zeeerwaarde heer Jos Cremers wel degelijk van mening dat deze soort inheems is en staft zijn mening met enige vondsten vanaf

1897. Deze soort werd voor de eerste wereldoorlog reeds door de geestelijke, later prof. van Velthuisen te Molkwerum, Friesland, gehouden en dieren van hem zijn wel eens ontsnapt. Zou de geestelijkheid in Limburg in die tijd ook niet dergelijke liefhebberijen gehad hebben?

Kikkers, padden en ook salamanders trekken in het voorjaar naar dat plasje waar ze zelf geboren werden. Wordt nu een drukke verkeersweg aangelegd dan sneuvelen vele onderweg. Natuurvrienden trachten door dieren te vangen en over te brengen naar een veiliger plaats dit te verhinderen. Beter is enkele jaren achtereen de eieren over te brengen naar een andere poel, de dieren die daaruit opgroeien zullen later zich uitsluitend tot deze poel beperken. Behalve zeer fraaie en duidelijke foto's gaven de beide sprekers ook een geluidsfilm van enige kikkers en paddesoorten, soms oorverdovend, bij andere soorten welluidend. Doordat de beide heren zo uitvoerig hun stof bespraken was er weinig tijd meer over om een discussie achteraf te houden.

te Maastricht op 7 december 1978

Bij de opening herdacht de voorzitter de heer Sterken uit de Kring Heerlen die 21 november j.l. op 89-jarige leeftijd overleden is.

Hij was een zeer trouw lid en droeg ons Genootschap een warm hart toe.

De leden Erkens en Nijsten werden gefeliciteerd met de A.N.W.B.-prijs voor hun natuurfilms.

Ter inzage van de leden werden de volgende ingekomen stukken rondgegeven:

het septembernummer van Gorteria dat speciaal over Zuid-Limburg gaat; het blad van de Natuurhistorische Vereniging Pepijnsland; een nieuwe (nu Belgische) druk van het werk (vroegere publicatie van ons Genootschap) van Br. Agatho over de roodborsttapuit, meegebracht door Br. Thomas Moore; en de 'Atlas provisoire des Lombriciens de Belgique

Hilbert Sterken, in memoriam en de Heer de Heer.
Excursie na de jaarvergadering in het Kasteelpark Born.

Foto: van Nieuwenhoven

et de pays Limitrophes' par Marcel B. Bouché en 'Atlas provisoire des insectes de Belgique', beide uitgegeven door de ons welbekende J. Leclercq e.a. (Faculté des Sciences Agronomiques de l'état zoologie generale et faunistique. Gembloux (Belg.))

Mevrouw Coolsma schonk een inventarisatierapport over de Bossche Fronten uit 1976. De heer Kemp bracht een lijstje met eerste waarnemingen

van vogels mee van afgelopen voorjaar. Deze gegevens zullen door de fenologie-medewerker van de vogelstudiegroep verwerkt worden.

Uit Gorteria en het blad van Pepijnsland (13e jrg. no. 3) blijkt een grote belangstelling voor het Zuidafrikaanse kruiskruid *Senecio inaequidens* DC, door Adema en Mennema 'bossig kruidkruid' genoemd. Deze adventiefplant is al vaker op onze bijeenkomst ter tafel gekomen. De heren W. de Veen en J. Hermans (Hertestraat 21 Linne) vragen meer vindplaatsgegevens: terrein, gemeente, datum, naam en adres van de vinder.

De secretaris van Pepijnsland, de heer H. Vergoossen, liet weten, dat hij in het octobernummer van het Maandblad ten onrechte als voorzitter werd gekwalificeerd.

Het Limburgs Landschap stelde er prijs op om de vraag 'Wat gebeurt er met het Cannerbos?', opgekomen in de vorige bijeenkomst, te beantwoorden met 'de iepen worden gekapt'. Dit antwoord leverde, hoe kort en duidelijk ook, veel stof op voor discussie. De heer Kemp was verontwaardigd over het feit dat er een spoor van vernieling plaats vond dat verder ging dan het, zijns inziens ook noodzakelijke, kappen van iepen. Onder meer verdwenen er ook oude populieren. De heer de Graaf had op de districtsver-

Slaapplaats van Kokmeeuwen in het Grindgat Eijsden

Foto: van Nieuwenhoven

gadering van Natuurmonumenten vernomen, dat met name ook ten aanzien van populieren een actief kapbeleid werd gevoerd om stikstofverrijking van de bodem tegen te gaan.

Andere leden wezen erop, dat onze hellingbossen hakhoutbossen zijn en dat daarin altijd veel gekapt werd en dat alleen de jonge wat dikkere bomen bleven staan om goed hout te leveren. In feite hadden de populieren al veel eerder gekapt moeten worden. Doet men niets aan het bos, dan verdwijnen de populieren (en zieke iepen) toch en staat er over - pak weg 100 jaar een ander, meer natuurlijk bos. Door het beheer van de Stichting het Limburgse Landschap wordt dit proces versneld. Het werd duidelijk, dat eenstemmigheid in beheerszaken moeilijk te verwezenlijken is.

De secretaris had veel kraanvogelmeldingen binnen gekregen tijdens de afgelopen twee weken.

De heer de Graaf, botanicus en tijdelijk in het Museum werkzaam, is samen met de heer van Heurn bezig aan de conservering van het herbarium De Wever. Hij zal een actieve functie gaan vervullen in de Plantenstudiegroep.

Uit het herbarium komen nu reeds talloze interessante vragen naar voren. Zo is er een ondersoort van de naaldvaren, *Polystichum aculeatum* ssp. *angulare*, in het herbarium van Grégoire gevonden. Deze ondersoort is te herkennen aan de blaadjes van de 2e orde; deze zijn duidelijk gesteeld. (bij ssp. *aculeatum* is dat niet het geval). De heer de Graaf roept de leden op, hem vindplaatsen van naaldvarens door te geven. De ondersoort '*angulare*' is nog tot jan./febr. groen en is daarna verdord; '*aculeatum*' blijft de hele winter groen.

Mevrouw Helling bracht enkele braakballen mee ter determinatie. Hoewel er geen keverschilden in zaten, leken ze toch wel van de steenuil te zijn.

Na de pauze hield Br. Thomas Moore een zeer interessant dia-verhaal over verschillende gangenstelsels

in Zuid-Limburg. Het bleef niet beperkt tot de natuurlijke historie. Vele muurschilderingen, beeldhouwwerken en culturele activiteiten toonden de betekenis aan van de groevenwereld voor de mensen in Zuid-Limburg. Schitterend waren ook de dia's van overwinterende dieren, vleermuizen, vlinders, muggen, vliegen, en dan niet te vergeten de paddestoelen en schimmels op sommige gestorven dieren. Zo is een vlieg met drie paddestoelen op zijn rug - in close up - een beeld dat je niet direct vergeet.

te Heerlen op 4 december

De vergadering herdacht het overlijden van de heer Sterken; op de rouwplechtigheid waren bestuursleden van het hoofdbestuur en van de kring Heerlen aanwezig. Sterken was één van onze oudste leden en beslist één van de trouwste.

Dr. Dijkstra deelde mee dat een Appelvink (*Coccothraustes coccothraustes*) tegen een ruit van het Geol. Bureau vloog en geruime tijd bewusteloos op een tak gezet werd en daarna wegvloog. Op zichzelf niet zo'n belangrijk feit, maar Appelvinken zijn toch nog tamelijk zeldzaam.

Daarna kreeg de heer Lemmerling het woord over zijn voordracht: kruiden, heksenwaan en volksgeloof. Hij merkte op dat planten een belangrijke rol gespeeld hebben in de geschiedenis. Plinius 54 v. Chr. beschrijft reeds dat pijlpunten en lansengedoopt waren in een aftreksel van *Taxus*. Bij het begin van de eerste wereldoorlog stierven, volgens hem, honderden Duitse cavalerie-paarden aan de oostkant van de Maas als gevolg van het eten van *Taxus*-bladeren. Men moet echter niet vergeten dat er zwaar gevochten werd om de vijand te verhinderen over de Maas te trekken, gezien de vele oorlogsmonumenten met de opschriften van de gevallen. Vroeger werd in Limburg mosterd verbouwd voor eigen gebruik. Tijdens de eerste wereldoorlog gebruikten de Duitsers mosterdgas bij Ieperen. Deze

gasaanval was zo dodelijk dat de Duitsers het zelf niet geloofden en verzuimden door de linies heen te breken.

Verschillende planten zoals Moederkoren, Bilzekruid, Wolfskers, Vingerhoedskruid en Papaver bevatten vergiften. Bepaalde vrouwen kenden de werking van deze stoffen die tot de z.g. heksenalf verwerkt konden worden. Bij uitwendig gebruik ervan veroorzaakte deze zelf hallucinaties en wel zo dat de gebruiksters geloofden op een bezemsteel door de lucht gevlogen te hebben en dergelijke vrouwen liepen de kans als heks vervolgd te worden. Ze waren dus niet zo onschuldig als tegenwoordig wel aangenomen wordt. L.S.D. heeft dezelfde werking.

Volkverhalen werden bij de haard verteld vooral over weerwolven en wolven. Weerwolf kon men worden door de huid van een wolf 's nachts om 12 uur om zijn rug te hangen, waardoor men de eigenschappen van een wolf kreeg. Wolfenverhalen zijn volgens onze kennis sterk overdreven. Ook was er dan nog de vuurman, zeer gevaarlijk om middernacht, echter wel een uitstekend middel om vrijers naar huis te sturen. Tegenwoordig verklaart men het verschijnsel door aan te nemen dat het fosforiserend licht afkomstig is van de Honingzwam op vermolmd boomstronken. Nachtdieren zoals padden, vleermuizen, uilen en zwarte katten waren ook zeer verdacht. Waarom men de koekoek niet vertrouwde

is niet erg duidelijk; deze soort werd reeds in de Oudheid verdacht en gold bij de Joden als een onrein dier, zie het Oude Testament, Deut. 14. Duiven, zwaluwen en de ooievaar brachten geluk aan en hun nest mocht niet verstoord worden.

BOEKBESPREKING

DIEREN DICHTERBIJ 8

de Stekelbaars

door Maarten 't Hart

illustraties van Minnie Dronkers

uitgave: het Spectrum BV, 112 pagina's, f 19,90

Een leuk, leerzaam en informatief boekje over de stekelbaars. Veel informatie over huisvesting en voer (praktische aanwijzingen hoe zelf stekelbaarsen te houden), en over verspreiding en systematiek.

Maarten 't Hart bespreekt de levenscyclus aan de hand van de verschillende fasen in het leven van dit visje, zoals de trekfase, de nestbouwfase, de seksuele fase, de broedzorgfase.

Hij beschrijft daarbij allerlei gedragingen van het stekelbaarsmannetje en -vrouwtje, waarbij de duidelijke illustraties van Minnie Dronkers een lust voor het oog zijn.

Puttend uit eigen en ander onderzoek, geeft Maarten 't Hart een inzicht hoe er in de ethologie gewerkt wordt, en hoe bepaalde vragen omtrent het gedrag van een dier experimenteel opgelost kunnen worden. Opvallend hierbij is dat Maarten 't Hart de stekelbaars volkomen in z'n waarde laat zonder het te degraderen tot "onderzoeksdier".

Katrien de Vos

WATERWILDTELLINGEN IN MIDDEN- EN ZUID-LIMBURG IN DE WINTER VAN 1977/78

SAMENSTELLING:
W. GANZEVLES
G. PETERS

NOVEMBER 1978

VOGELSTUDIEGROEP VAN HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

INHOUD

	Pag.
Inhoudsopgave	173
Inleiding	173
Telmethode	173
Tellers en telgebied	174
Weersoverzicht	175
Telresultaten	176
1 Fuut-, reiger-, eendachtigen en rallen	182
2 Stootvogels	183
3 Steltlopers	185
4 Meeuwen	186
5 Incidentele waarnemingen	186
Verstoring	186
Dankwoord	187

Inleiding

In juli 1977 verscheen het verslag van de waterwildtellingen in Midden-Limburg. In dit verslag waren de resultaten van een aantal tellingen die gehouden waren in de winter 76/77 verwerkt. Het maasgebied tussen Ohé en Laak en Beesel was opgedeeld in drie trajecten, een indeling zoals die al jaren gebruikt wordt door de Vogelwerkgroep Grote Rivieren. In de winter van 77/78 zijn deze tellingen voortgezet.

De gebiedsindeling is echter veranderd. Op dit ogenblik n.l. is de herindeling van de ontgrinde gebieden langs de Maas een actuele zaak. Het Natuurhistorisch Genootschap is al enkele jaren in gesprek met Provinciale Waterstaat, de eigenaar van de meeste grindgaten.

Doel van deze gesprekken is te komen tot reservering van een aantal grindgaten of delen daarvan tot natuurterreinen. Belangrijk hierbij is natuurlijk dat men de beschikking heeft over gegevens over het voorkomen van planten en dieren in de verschillende grindgaten. Een belangrijke rol spelen hierbij de watervogels.

Een indeling in trajecten is derhalve te grof. Vandaar dat nu gekozen is voor het rangschikken van de gegevens per grindgat of groep van grindgaten.

Wanneer de tellingen op deze manier enkele jaren voortgezet zouden worden, kan duidelijk worden waar de watervogels zich het meest ophouden, waar men ze weinig of niet aantreft, terwijl er mogelijk tevens redenen aangegeven kunnen worden, waarom ze een grindgat prefereren of juist niet. Daarnaast kunnen in het verloop van een aantal jaren veranderingen en verschuivingen in het voorkomen van de watervogels aangegeven worden.

Telmethode

De tellingen werden gehouden in de maanden sep-

tember t/m april, op de zaterdagen die het dichtst bij de 15de lagen. In 77/78 waren deze data: 17-9; 15-10; 12-11; 14-1; 18-2; 11-3; 15-4.

Tijdens de tellingen in december t/m februari werden, vanwege slechte weersomstandigheden, enkele grindgaten een dag later bezocht. De uitgestrektheid van het telgebied maakt dat de auto het enig aangegeven middel is om alle grindgaten op een dag te bezoeken. Alleen de grindgaten te Eijsden en Itteren, en de Asseltse plassen, worden vanwege de terreinomstandigheden te voet of per fiets bezocht. Het betekent dat de telresultaten van deze grindgaten nauwkeuriger kunnen zijn.

Het grindgat Bouxweerd is niet bezocht in de maanden oktober t/m december, alle andere grindgaten werden maandelijks bezocht.

Tellers en Telgebied

De resultaten zijn verwerkt per grindgat of groep van grindgaten. In het laatste geval bestaat er uitwisseling tussen de verschillende grindgaten. Het is daarom niet zinvol om de gegevens per grindgat te noteren, omdat verstoring van de watervogels het beeld zeer kan vertekenen.

Hieronder volgen de namen van de grindgaten en met daarnaast de namen van de tellers.

1A Eijsden	- W. Ganzevles
1B Itteren	- W. en J. v.d. Coelen, H. Erkenbosch, R. Potting, J. Roex
2 Laakerweerd Echterweerd	- G. Peters, P. Verbeek, H. Vinken

Waterwild op het grindgat te Eijsden

Foto: van Nieuwenhoven

Meerkoeten

Foto: van Nieuwenhoven

3 Brandt; Visvijver Eiland/Oost	– G. Peters, P. Verbeek, H. Vinken
4 Wesseem/Thorn	– A. Broen, M. Lacor, M. Janssen, W. Vergoossen
5 Panheel	– als 4.
6 Pol	– als 4.
7 Molengreend; Clauscentrale	– G. Peters, P. Verbeek, H. Vinken
8 Osen	– A. Broen, M. Lacor, M. Janssen, W. Vergoossen
9 Oolerveld	– G. v. Tongeren
10 Zuidplas/Hatenboer Noordplas/De Weerd Sneppen; Stille	– G. v. Tongeren
11 Maasnielergat Oude Gat; Asseltse Plassen; Koffiebaai; Grote Gat	– H. Thijssen, G. v. Tongeren
12 Rijkelse Bergen	– IVN-Tegelen-Belfeld-Beesel
13 Bouxweerd	– G. v. Tongeren

Weeroverzicht

De gegevens in dit weeroverzicht zijn ontleend aan de maandelijkse c.q. dagelijkse weeroverzichten, zoals die door het K.N.M.I. zijn gepubliceerd, aangevuld met eigen waarnemingen.

Van iedere maand, waarin een telling heeft plaatsgevonden, wordt een karakteristiek gegeven. Daarbij wordt de gemiddelde maandtemperatuur vermeld met tussen haakjes het normale maandgemiddelde (A), en de gemiddelde dagtemperatuur op de teldag (B).

September

was zeer droog en daarbij te koud en te somber.

A. 13,5 (14,5) B. 17- 9: 11,3 °C.

Oktober

was vrij warm en op de meeste plaatsen vrij droog. Zonnig was het in het Zuiden van het land.

A. 11,8 (10,2) B. 15-10: 8,7 °C.

November

bracht veel zacht weer maar ook bijzonder veel neerslag. Toch was november over het geheel genomen aan de zonnige kant.

A. 7,1 (6,2) B. 12-11: 9,5 °C.

December

bracht eveneens zacht weer en was vrij droog.

In het Zuiden was het vrij zonnig en het aantal uren zonneshijn was vrijwel normaal.

A. 4,9 (3,3) B. 17-12: 4,3 °C.

Januari

was gemiddeld aan de warme en ook aan de sombere kant. De hoeveelheid neerslag was in het algemeen wat beneden normaal, vooral in het Zuid-oosten.

A. 3,2 (1,9) B. 14- 1: 5,0 °C.
mistig; plaatselijk ijs.

Februari

was een koude maand en over het algemeen te droog. Het aantal uren zonneshijn was in het Zuid-Oosten vrijwel normaal. Tussen 16 en 21 februari was er een koude periode met plaatselijk temperaturen tot -15 gr. C.

A. 1,0 (2,1) B. 18- 2: -2,9 °C.

Maart

was een zachte, natte en sombere maand.

A. 6,2 (4,7) B. 11- 3: 4-5 °C.

April

was een koude maand en overal te droog. In het binnenland was het vrij zonnig.

A. 6,9 (8,1) B. 15- 4: 3,6 °C.

Telresultaten

In vergelijking met het waterwildverslag van 76/77
Is het aantal soorten uitgebreid. In dit verslag worden de telresultaten weergegeven van de echte wadvogels, de stootvogels en de steltlopers.

Achtereenvolgens worden behandeld:

1. Fuut-, reiger-, en eendachtigen en rallen. Tabel 1 t/m 9.
2. Stootvogels. Tabel 10 t/m 18.
3. Steltlopers. Tabel 19.
4. Meeuwen. Tabel 20.
5. Incidentele waarnemingen.

Tabel 1: september 1979

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
fuut	2	5							14	1	1	7	4	
dodaars	18										2			2
aalschover								2						
blauwe reiger	23	4						46					7	25
wilde eend	43	2						722	63	28	54	10	11	60
wintertaling	72		16	1							35		2	75
slobeend														14
kuifeend											1			
tafeleend						1					1			3
eidereend										8				
knobbelzwaan	5		6							3	6		14	
waterhoen	30		11				9	1	7	1	39	20	15	
meerkoet	72	5		25	2				8	38	80	60	20	30

Tabel 2: Oktober 1977

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
fuut		2	1	1				5	6	1		2	1
dodaars		5							1				1
aalscholver								1					
blauwe reiger	29							91					11
wilde eend	264	2		158	74		80	972	650	132	220	175	52
wintertaling	70			2				30	2	2			
slobeend	2							5					
kuifeend								1	2			25	

Tabel 4: December 1977

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
blauwe reiger	26	2	1			3		40	4	2	6	6	21
wilde eend	650	56		200	400	20	100	3140	240	1010	380	53	138
wintertaling	225	1		100	130		20	200	40	40	35	17	35
krakeend	3			2									
smient	4	4		5				100			8		
pijlstaart				1				2			3		
slobeend	7							1		1			
toppereend	1												
kuifeend	15	20						30	4	45	9	41	
tafeleend	300	10		50	20			350	50	50	243	61	15
brilduiker	4								1				
grote zeeëend													6
zwarte zeeëend													2
eidereend									1	8			
bergeend	3						1				2		
grauwe gans								18					
knobbelzwaan	6					1	2				3		3
wilde zwaan			2										
kleine zwaan							4						
waterral	1												
waterhoen	41	2		3	20		1		20		19	104	28
meerkoet	1005	234	176			70	90	48	240	240	177	743	258

Tabel 5: Januari 1978

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
fuut	20	6		20				3	5		25	12	26	5
dodaars	14	4	3						3				1	
blauwe reiger	27	2	1	17		2	31	1				5	6	1
wilde eend	750	5	207	173				1700	316	1470	209	183	103	95
wintertaling	240	1		69				50	15		70	42	50	36
krakeend	3			5										
smient		6	1	91			37			3				
pijlstaart								1					3	
slobeend	8			2				2		1	8			3
toppereend	1							1						
kuifeend	70	71	1	2				50	6	24	20	52		
tafeleend	525	576	77					183	101	50	272	152	3	
brilduiker	3									1				

Tabel 5: Januari 1978

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	5	9	10	11	12	13
eidereend										7				
grote zaagbek	5			2										
nonnetje				1										
bergeend							2							
eend (N.G.)					7							10		
rietgans	1													
knobbelzwaan	9									3	2		2	
kleine zwaan				13										
waterral	3													1
waterhoen	80		8	23	4				30		48	142	20	
meerkoet	1270	200	237	870				30	225	346	421	1277	500	17

Tabel 6: Februari 1978

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
fuut	1	d						4	43	2	65		2	d
dodaars	12	i	2					1					3	i
blauwe reiger	30	c		21				18	2	2	9	1	8	c
wilde eend	850	h	184	425	137	35	15	1063	642	214	263	515	200	h
wintertaling	175	t	38	80	4		14	45	26	10	21	102	92	t
krakeend	3			3				8			10			
smient				125				3		2		11		
pijlstaart			1	1							7	2		
slobeend	5										15			
toppereend	2													
kuifeend	45	g	2					34	1		41	3		g
tafeleend	1200	e	8					244	100		330		3	e
brilduiker		v		3				1	14					v
eidereend		r							4					r
grote zaagbek	8	o												o
nonnetje	3	r					2	4			3			r
bergeend		e									2			e
rietgans	6	n												n
knobbelzwaan	9								5	3	3			
kleine zwaan										52				
waterral	1													
waterhoen	50			65	1		4	1	17		21	92		
meerkoet	1050		255	640	254	75	1	480	25	48	351	513	100	

Tabel 7: Maart 1978

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
fuut	9	14	13	15	3			3	19		19	15	21	1
dodaars	3		2						1		1	1	2	1
aalscholver					11									
blauwe reiger	6			9				26	8		5	2	29	1
wilde eend	160	2	12	43	36	10		253	179	24	35	8	83	168
wintertaling	80		40				4	20	17	3	73	3	77	36
zomertaling	2	1												
krakeend								13					2	
smient		2						80	3			2		
pijlstaart			3								8		11	
slobeend	11	2	2								2			
toppereend	1													
kuifeend	24								20		13		11	
tafeleend	295		8	1	15	9		20	109		8		1	
brilduiker	3									3				
eidereend										9	1			
grote zaagbek	3													
bergeend	5						3				5		6	2
rietgans	1													
kolgans	1													
knobbelzwaan	14		3										10	
kleine zwaan					38									
waterhoen	60		16	20	21	10		1	28	1	41	55	19	5
meerkoet	765	143	223	835		50	100	130	25	328	315	565	165	120

Tabel 8: April 1978

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
fuut	14	8	15	12	4		2		1		3	31	12	
dodaars	9										2			
aalscholver														
blauwe reiger	15	3	4	8			1	6	3		9	17	11	1
wilde eend	30	7	3	25	7		31	5	10			9	14	18
wintertaling	24		21	1			3				14		16	10
zomertaling	2		3										2	2
smient		4	3	6										
pijlstaart	1		2											
slobeend	20	4	8	1				4			14	4		

Tabel 8: April 1978

	1A	1B	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
kuifeend	11													
tafeleend	5													
brilduiker	1													
bergeend	4		2				2				4		1	
grauwe gans	2													
knobbelzwaan	6		5	1							1	2	4	
waterhoen	30	3	14	2				1	3		12	21	13	5
meerkoet	70	10	6	10				1			22	16	23	

Tabel 9: Totalen overzicht per maand

	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	ma.	april
dodaars	22	7		11	25	18	11	11
fuut	40	19	32	57	122	117	132	103
aalscholver	2	1	2				11	8
blauwe reiger	105	131	105	111	93	91	86	78
wilde eend	1045	2769	2024	6387	5211	4543	1028	149
wintertaling	201	110	170	846	583	607	356	89
zomertaling							3	9
krakeend			2	5	8	24	15	
smient				121	138	141	87	13
pijlstaart				6	4	11	22	3
slobeend	24	7	7	9	24	20	17	55
tafeleend	5	71	275	1149	1949	1885	466	5
kuifeend	1	28	127	164	298	126	68	11
toppereend				1	2	2	1	
eidereend	8	9	8	9	7	4	10	
zwarte zeeëend			2	2				
grote zeeëend				6				
brilduiker			1	5	4	18	6	1
nonnetje					1	12		
grote zaagbek					7	8	3	
bergeend				6	2	5	21	13
eend (N.G.)		500			17			
grauwe gans				18				2
kolgans							1	
rietgans					1	6	1	
gans (N.G.)		4						

Tabel 9: Totalen overzicht per maand

	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	ma.	april
knobbelzwaan	34	25	14	15	16	28	27	19
wilde zwaan				2				
kleine zwaan				4	13	52	38	
waterral		1	1	1	4	1		
waterhoen	133	73	124	238	355	251	277	104
meerkoet	350	777	1137	4760	5486	3852	3764	158

Fuut

De Fuut is het minst talrijk in de eerste maanden. Naarmate het kouder wordt neemt hun aantal toe tot een maximum van 132 in maart. De vergelijking met de Avifauna van Limburg van P. Hens leert dat de Fuut tegenwoordig 's-winters veel talrijker is dan 20 tot 30 jaar geleden. Het ontstaan van de grindgaten is hier geheel verantwoordelijk voor. Opvallend zijn de hoge concentraties in februari op de grindgaten 8 en 10.

Blauwe Reiger

De eindtotalen geven het volgende beeld te zien: in de eerste maanden een vrij constant aantal met in

Blauwe reiger

Foto: J. Meens

oktober enige doortrek. Na december neemt hun aantal langzaam af, wat mogelijk het gevolg is van vertrek naar de broedkolonies, wegtrek onder invloed van koude, of sterfte (?). Opvallend is dat de verspreiding per maand sterk uiteen kan lopen. De populatie in Zuid-Limburg is vrij constant (rond 30 ex). In Midden-Limburg treden er echter per maand grote verschillen op. In oktober bevond zich bijna de gehele Middenlimburgse populatie op het terrein van de Clauscentrale (91 ex). Oorzaak hiervan was dat er op vele plaatsen gejaagd werd, wat de vogels deed uitwijken naar de Clauscentrale, waar op die dag niet gejaagd werd. In andere maanden werden ze meer verspreid waargenomen. Grotere concentraties kon men aantreffen op een drietal plaatsen: grindgat Eijsden, Clauscentrale, en grindgat Rijkkel of de Bouxweerd.

Tenslotte blijkt uit de cijfers het sterk gestegen aantal t.o.v. de winter 76/77.

Ganzen en Zwanen

Zoals te verwachten was werden ganzen slechts in zeer gering aantal waargenomen. Limburg valt nu eenmaal buiten het trek- en overwinteringsgebied van de ganzen in Nederland.

De Kleine zwaan heeft in Midden-Limburg zijn beste winterpopulatie. Voor de Wilde zwaan is deze winter kennelijk niet koud genoeg geweest, gezien het

feit dat de soort slechts eenmaal waargenomen werd. Uit de eindtotalen van de Knobbelzwaan blijkt dat er in september, oktober en februari doortrek kan zijn.

Wilde eend

De Wilde eend is niet zo talrijk geweest als in 76/77. Bij de Clauscentrale waar zich de grootste concentratie in Limburg ophoudt, vooral vanwege de rust die er heerst, lag het hoogste aantal ruim de helft lager, dan in 76/77 op de plas bij Ossen, waar in januari 1977 ongeveer 10.000 wilden eenden, tafelen kuifeenden lagen.

Kleinere concentraties vinden we te Eijsden, grindgat Osen en het Oolerveld. Tussen beide laatste gebieden vindt uitwisseling plaats iets wat ook wel uit de resultaten blijkt. Overigens komt de Wilde eend op alle grindgaten in groter of kleiner aantal voor.

Tafeleend

Deze soort, zo mag men na 2 jaar tellen voorzichtig concluderen, lijkt zich in Limburg naar het Zuiden te verplaatsen.

Kon men in de winter van 76/77 nog grotere aantallen in Midden-Limburg aantreffen, de afgelopen

Tafeleenden

Foto: J. Meens

winter lagen de grootste aantallen te Eijsden, en incidenteel te Itteren. De telling van februari '78 geeft overigens door de vorst een vertekend beeld. Zo lagen er op 14 en 15 februari 3000 ex. te Eijsden. Het is interessant deze ontwikkeling in de gaten te houden.

De overige eendesorten, de Wintertaling uitgezonderd komen in geringere aantallen voor, waarbij de Krakeend gelijk de landelijke trend in toenemend aantal wordt waargenomen.

De rallen

De Meerkoet behoort tot de talrijkste watervogels. Langs vrijwel alle grindgaten komt deze soort in groter of kleiner aantal voor. Voor de meer verborgen levende ral-achtigen, zoals Waterral en Porseleinhoen, is er langs de grindgaten nauwelijks geschikt winterbiotoop te vinden. Alleen te Eijsden werd de Waterral regelmatig waargenomen.

2. Stootvogels

Tabel 10: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in september '77.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
visarend	2	1
buizerd	4	4
torenvalk	7	10

Tabel 11: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in oktober '77.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
sperwer	2	
buizerd	14	5
blauwe kiekendief	1	
torenvalk	10	3

Tabel 12: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in november '77.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
sperwer	1	
buizerd	4	2
blauwe kiekendief		1
torenvalk	10	16

Tabel 13: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in december '77.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
sperwer	2	1
buizerd	6	5
blauwe kiekendief	2	
torenvalk	9	15

Tabel 14: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in januari '78.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
sperwer	1	1
buizerd	13	3
blauwe kiekendief	1	1
torenvalk	13	10

Tabel 15: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in februari '78.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
sperwer		3
buizerd	9	9
torenvalk	11	12

Tabel 16: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in maart '78.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
sperwer		1
ruigpootbuizerd		1
buizerd	5	4
toefvalk	7	18

Tabel 17: de stootvogels in Zuid- en Midden-Limburg in april '78.

	Zuid-Limburg	Midden-Limburg
visarend		2
buizerd	2	1
torenvalk	8	5

Tabel 18: totaal aantal stootvogels per maand in Zuid- en Midden-Limburg

	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	feb.	maa.	apr.
sperwer		2	1	3	2	3	1	
visarend	3							2
ruigpootbuizerd							1	
buizerd	8	19	6	11	16	18	9	3
blauwe kiekendief		1	1	2	2			
torenvalk	17	13	26	24	23	23	25	13

Zoals uit de tabellen blijkt is het aandeel dat Zuid-Limburg heeft in het totaal aantal stootvogels, hoog. Het aantal torenvalken is konstant in de wintermaanden (± 24) en ligt in deze periode hoger dan na

het broedseizoen. Dit kan duiden op overwinteraars uit noordelijker en oostelijker streken. Bij de Buizerd zien we een piek in oktober, die het gevolg is van doortrekkende vogels. Daarna is er van

Kuifeenden

Foto: J. Meent

echte trek geen sprake meer, maar treden er onder invloed van koude verschuivingen op. De vogels

trekken naar rijkere voedselgebieden, waarbij de voedselsituatie in Zuid-Limburg blijkbaar een relatief grote concentratie mogelijk maakt.

De Blauwe kiekendief is geen echte wintergast in het grindgatengebied. Zij verblijven slechts een of enkele dagen in hetzelfde gebied.

De Sperwer is wel een echte wintergast. Mogelijk dat de soort iets vaker voorkomt dan uit de resultaten blijkt. Het waarnemen van een sperwer tijdens een telling blijft een vrij toevallige zaak.

Ofschoon men anders zou kunnen verwachten is de Visarend slechts een doortrekker, die het grindgatengebied tijdens de trek enkele dagen of weken aandoet.

3. Steltlopers

Tabel 19: totaal aantal steltlopers per maand

	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	feb.	maa.	apr.
scholekster					1		10	20
kleine plevier	3							11
bontbekplevier	1							
goudplevier	7							
kievit	631	493	1775	5867	2834	1	791	172
bonte strandloper	1							
kemphaan	1		1					9
zwarte ruiter	1							2
tureluur	1						1	6
groenpootruiter	1							
witgatje	8	1						6
bosruiter	1		1	1				
overloper	17	1						
grutto							3	
wulp				1	7		4	3
watersnip	266	47	19	19	22	5	33	29
kluit	4							

De steltlopers zijn in dit verslag opgenomen omdat zij de waarde van de grindgaten voor de verschillende groepen vogels aangeven. Slechts een beperkt aantal vogelsoorten profiteert van de ontgrindingen. De vogels van het open water (eenden, futen) gaat

het voor de wind. Meer gespecialiseerde vogelsoorten als de steltlopers, Kievit en Watersnip uitgezonderd, vinden er nauwelijks geschikte voedselterreinen. Alleen bij laag water treft men ze langs de grindgaten aan.

4. Meeuwen

Tabel 20: totaal aantal meeuwen per maand.

	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	feb.	maa.	apr.
zilvermeeuw	1		11	1355	2586	667	157	71
stormmeeuw	20	13	16	199	559	226	84	93
kokmeeuw	1014	688	2612	5377	15360	2957	2496	873

Zoals uit tabel 20 blijkt zijn naast Kokmeeuw ook Zilver- en Stormmeeuw wintergast in groot aantal in het stroomgebied van de Maas. De sterk gestegen aantallen in januari zijn een gevolg van een schatting van het aantal aanwezige exemplaren op de slaappleaats te Eijsden. Het aantal aanwezige meeuwen hangt sterk af van het tijdstip van waarneming. Rond het middaguur liggen de aantallen ver beneden die van de ochtend of na-middaguren.

5. Incidentele waarnemingen.

Ijsduiker	Nov.	1 ex. Eijsden
Roodkeelduiker:	Jan.	1 ex Eijsden
Roodhalsfuut:	Okt.	1 ex Laakerweerd
Koereiger:	Okt. en Nov.	2 ex. Oolerveld
Casarca:	Nov. en Dec.	1 ex. Pol.
	Maart	2 ex. Rijkel
Porseleinhoen	Dec.	1 ex Eijsden
Temmincks Strandl.	Maart	1 ex Oolerveld
Rosse Grutto:	Sept.	1 ex Eijsden
Regenwulp:	April	2 ex Eijsden
Dwergmeeuw:	Nov.	1 ex Eijsden
Kleine Mantelmeeuw:	Dec.	1 ex Eijsden
	Jan.	1 ex Oolerveld
Visdief:	Apr.	1 ex Laakerweerd

Verstoring

Ofschoon het aantal recreanten in de winter slechts een gering percentage bedraagt van het aantal in de zomer, is er toch op sommige plaatsen regelmatig verstoring. De verstoring is dan echter van een geheel andere aard. Grote concentraties vogels, zoals we ze 's-winters op sommige grindgaten vinden, zijn zeer verstoringgevoelig. Enkele vissers, of enkele watersporters zijn voldoende om een troep eenden te

Verstoring

Foto: J. Meens

verjagen. Zo kon bij Eijsden worden vastgesteld dat een vissersboot, dagelijks van de ene naar de andere uithoek van het grindgat voer, daarbij elke keer honderden eenden verjagend. Watersporters (skiërs, zeilboten) maken er soms, zo lijkt het althans, een sport van om telkens weer op een groep watervogels in te varen en ze op te jagen.

Een andere vorm van verstoring is de jacht. Behalve een direct gevolg (het afschieten van vogels) heeft de jacht als indirect gevolg dat gewerschoten grote verwarring veroorzaken onder de watervogels, zelfs wanneer deze vogels zich honderden meters van de schietpartij ophouden. De geringe kennis van de watervogels die de meeste Limburgse jagers hebben, heeft al geleid tot het afschieten van beschermde vogels. Behalve dit gegeven is er ook geen enkele reden waarom er op vogels gejaagd zou moeten worden. Daarom zou er een jachtverbod moeten worden ingesteld.

Ook is het duidelijk dat, wil men de watervogels rust en bescherming geven, bepaalde gebieden (zowel stukken land als water) afgesloten zouden moeten worden.

Dankwoord

Tot slot willen wij de volgende personen en instanties bedanken:

- de PLEM, die de betreding van de terreinen rond de Clauscentrale te Maasbracht mogelijk maakte;
- de NIBA, van de exploitatie Oolerveld te Hertzen;
- de Heer Schreurs, opzichter van het landgoed Osen;
- Astrid Ganzevles voor het typen van dit verslag;
- En uiteraard alle medewerkers aan de maandelijkse tellingen, zonder wie het maken van dit verslag niet mogelijk zou zijn geweest.

DE MARETAK (*VISCUM ALBUM*) OP MOERASEIK (*QUERCUS PALUSTRIS*) OP DE BRUNSSUMMERHEIDE

F. CUPEDO

In het maandblad van febr. 1978 maakt de Heer Th. Minkenberg melding van het voorkomen van maretakken op moeraseik (*Quercus palustris*). In meer dan een opzicht is deze vondst interessant.

Allereerst wat de voedselplant betreft. Voor Nederland is deze nieuw, en kan dus toegevoegd worden aan de eerste lijst in het vorig artikel over maretakken (Maandblad dec. 1977).

Het is ook de eerste eiken-soort waarop de halfparasiet bij ons werd gezien. Wel is het de soort die de meeste kans maakt door de maretak "uitverkoren" te worden. Van alle eiken-soorten is *Quercus palustris* de enige die in het buitenland regelmatig met maretak werd aangetroffen. Von Tubeuf (1923) gaat zelfs zo ver de moeraseik "Mistelhold" te noemen, in tegenstelling tot alle andere inheemse en uitheemse *Quercus*-soorten. Verwonderlijk is dan ook dat Dr. de Wever bij zijn zaaiproeven op deze soort geen resultaat had. ("Dertig jaar lang heb ik *Viscum album* op *Quercus robur* en *sessiliflora* en ook op veel exotische eiken uitgezaaid, maar alleen op *Q. borealis maxima* brachten 't de kiemplantjes tot een enigszins gezond *Viscum*-struikje." de Wever 1938).

Even interessant is echter de plaats waar de boom groeit. Hij staat aan de rand van de Brunssummerheide, en wortelt daar in Oligoceen zand, dat ter plaatse bedekt is met een zeer dun lössdek. Zowel deze löss als het zand zijn uitgesproken kalkarm. En daarmee is deze boom een erg mooie illustratie van het feit dat de maretak -in tegenstelling tot een nog steeds veel gehoorde opvatting- voor zijn ontwikkeling echt niet gebonden is aan een kalkrijke ondergrond. Een feit is weliswaar dat in ons land de mare-

tak vrijwel beperkt is tot gebieden waar de bodem kalkrijk is, dat echter dit laatste een voorwaarde zou zijn wordt al lang betwijfeld.

Allereerst komt de maretak namelijk lang niet overal voor waar kalk in de bodem zit, en waar geschikte waardplanten groeien. Op de tweede plaats komt zij ook voor op kalkarme ondergrond, alleen zijn -bij ons althans- meldingen hiervan schaars. Een paar voorbeelden: De Wever (1932) vermeldt een geval van *Viscum* op lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) in Schinveld, groeiend op een zure, kalkarme ondergrond. Dr. Dijkstra kweekte in zijn tuin in Emmen maretak op appel, terwijl de bodem bestond uit onafgegraven hoogveen, bedekt met een laagje dalgrond, waarop "... de appelboom zich in een veel slechtere conditie bevond dan de maretak." (Dijkstra 1967). Ook noemt bij het voorkomen van *Viscum* op brem, met name in Bretagne. Deze plant gaat door voor uitgesproken kalkvliedend (zie bv. van Rummelen, 1938), hetgeen ik echter betwijfel. (In de groeve Blom in Berg en Terblijt bijvoorbeeld staan brem-struiken, die wortelen in nagenoeg zuivere kalk. En niet, zoals in de groeve ook veel voorkomt, op afgeschoven grind.)

Tenslotte, al in 1923 vermeldt von Tubeuf maretakken, groeiend op zachte berk (*Betula pubescens*), in een hoogveengebied, waar de ondergroei behalve uit een nat *Sphagnum*-dek, bestaat uit struikheide (*Calluna vulgaris*), lavendelheide (*Andromeda polifolia*) en de verschillende *Vaccinium*-soorten. Een wel zeer opmerkelijk gezelschap voor een kalkminnende plant!

Hoewel dus een (sterke) voorkeur voor kalkrijke bodem niet ontkend kan worden, is dit blijkbaar geen voorwaarde. Vanwege hun zeldzaamheid lijkt het me echter nuttig dat niet alledaagse waarnemingen als die van dhr. Minkenbergekend worden. Vandaar dit stukje. Het is weer winter, dus er kan weer eens op gelet worden.

In het decembernummer 1977 schreef ik dat Dr. de Wever geen zaaiproeven vermeldt van *Viscum* op *Viscum*. Dit is echter niet juist. Hij zaaide wel degelijk ook op andere maretakken, en van de 26 bessen die hij in zijn tuin zaaide kreeg hij één plantje, dat evenwel na vier jaar, samen met de voedsterplant van de oude *Viscum*-struik (een wilg), doodging.

LITERATUUR

DIJKSTRA S.J. 1967: Voedselopname bij merkwaardige planten, II: de maretak, *Viscum album*. Nat. Hist. Maandbl. 56 p. 178.

KUYL O.S. 1967: Geologische waarnemingen op de Brunssummerheide. Nat. Hist. Maandbl. 56 p. 121.

RUMMELEN F.H. van 1938: Eenige beschouwingen over het verband tusschen bodem en flora in Zuid-Limburg. Natura 37.

TUBEUF K. von, 1923: Monographie der Mistel. München 1923.

WEVER A. de, 1938: Voedsterplanten van *Viscum album*. Nat. Hist. Maandbl. 27 p. 39.

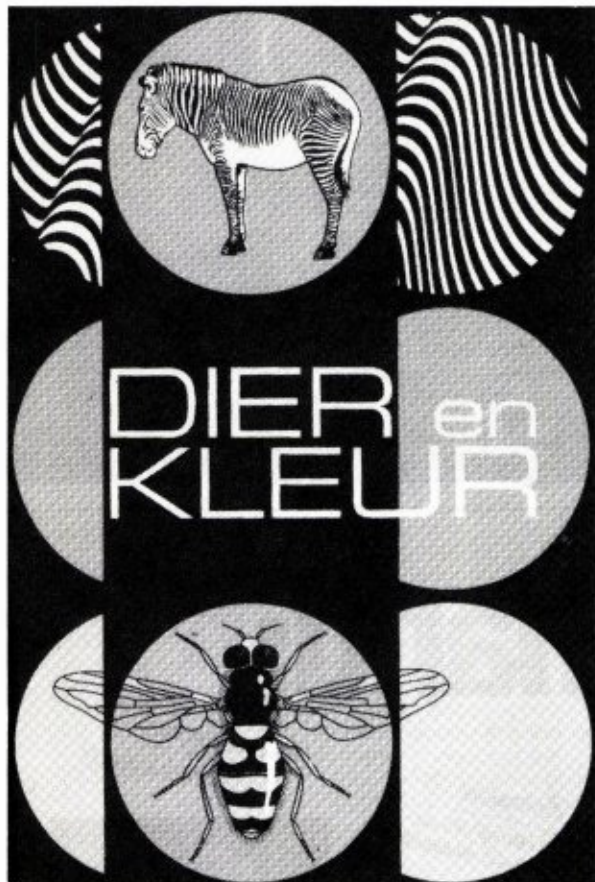
Moeraseik met maretak

Foto: Th. Minkenbergekend

NIEUWE TIJDELIJKE EKSPOSITIE

Onder de titel 'Dier en Kleur' gaat op 9 december een nieuwe tijdelijke expositie van start, waarmee het museum gastvrijheid verleent aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden. Dit museum heeft een prachtige rondreizende expositie vervaardigd over de rol die kleuren in de dierenwereld kunnen vervullen.

Een hoeiend onderwerp voor jong en oud, waarin veel herkenbaars aanwezig is. Deze expositie zal te zien zijn tot einde maart 1979.

Kring Maastricht

4 januari 1979, 20.00 uur, in het Natuurhistorisch Museum:

Vóór de pauze wordt er ruime aandacht besteed aan natuurhistorische mededelingen door de leden. Na de pauze vertoont de heer Verburgh, penningmeester van de natuurwacht Bergen, een door hemzelf vervaardigde amateurfilm (8 mm) onder meer over planten en dieren die voorkomen op de door afgraving bedreigde Bergerheide. Deze film duurt 35 minuten.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Kring Venlo:

vrijdag 19 januari 1979, 20.00 uur Goltziusmuseum te Venlo

"Door Taiga en Tundra naar Vogeleilanden in de Noordelijke Ijszee"

De spreker op deze avond is de heer H. Hubatsch uit Viersen die meerdere malen bij ons een spreekbeurt vervulde.

Ornithologen uit het Rijnland hebben meerdere weken doorgebracht in het land van de middernachtzon. In de berkentaiga en moerassen van de Tonojoki hebben ze gezocht naar de blauwborst en de kleinste-jager, in de toendra aan de Varangerfjord (noordelijkste punt van Scandinavië Lapland) ontmoeten ze de sneeuwgorst en de strandleuwerik, op de meren roodkeelduiker en grauwe franjepoot. De belevenissen met de noordelijke vogelwereld werd opgeluisterd door de eindeloos wijde en ongerepte natuur, met een plantewereld, die in de korte zomertijd, een geweldige kleurenpracht ontwikkelt. Het hoogtepunt van de reis was een bezoek aan de noordelijke vogeleilanden met honderdduizenden broedende zeevogels zoals: dikbekzeekoeten, zwarte zeekoeten en alken.

Door middel van dia's en geluidsfilm kunt U de hele reis vanaf de aankomst in Ivalo tot de laatste dagen aan het Inari-meer meebeleven.

Kring Heerlen

2 januari 1979, 20.00 uur, in café restaurant A Gene Bek, Mgr. Schrijnenstraat 20:

Lezing over: Amphibiën en Reptielen, in aansluiting op de voordracht van heer Reijst.

De Hr. van Geel zal ons iets vertellen over een aantal speciale levensaspecten van deze diergroepen. Aan de orde worden gesteld o.a. de gedaanteverwisseling, de trek en de regeneratie van inheemse amphibiën en reptielen.

5 februari 1979:

De Heer H. de Bruijn uit Venlo vertoont ons zijn diaserie: Zwerftochten door Scandinavië.

MUTATIE

Maandag 28 december: Film over „Natuur uit eigen omgeving" van de heren Maas en Meijers, o.l.v. I.V.N.-Belfeld/Tegelen/Beesel. In het Witte Paard te Belfeld om 19.30 uur.

UITGAVENLIJST

December 1978

Onderstaande uitgaven worden franco toegezonden na ontvangst van het vermelde bedrag, onder vermelding van wat verlangd wordt, op postgiro 130.28 t.n.v. Bureau K.N.N.V. te Hoogwoud. In de prijzen zijn de portokosten begrepen. Bij bestelling van 10 of meer ex. van boeken en/of W.M.'s 10% korting.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDELINGEN

Van deze serie verschijnen onder redactie van G. HOUTMAN, Draafsingel 36, Hoorn en H.D. VAN BOHEMEN, biol. drs. Androsdreef 140, Utrecht, per jaar 4-6 nrs. Elke W.M. is afzonderlijk verkrijgbaar. Ook is het mogelijk een abonnement op de gehele serie of een gedeelte ervan te nemen, b.v. alleen op de insekten- of op de botanische nrs. of op de landschapsbeschrijvingen. Abonné's leden van de K.N.N.V., van de Jeugdbonden en van de samenwerkende Verenigingen, betalen de ledenprijs.

Nr.		leden /	niet leden
16-	Luisvliegen (Nycteribiidae, Hippoboscidae) door Prof. Dr. J.H. Schuurmans Stekhoven †, en Drs. E. v.d. Broek, 2e druk	2,95	3,45
21-	Oerdieren - Protozoa. Zuiginfusoriën - Suctorina, door R.M. Oppenheim † en Dr. A.G. Vorstman †. Tweede uitgebreide druk	4,50	5,25
34-	De fungi van Nederland. De geslachten der Agaricales (Plaatjeszwammen en Boleten), door Dr. G.L. van Eyndhoven, 2e herziene druk	5,75	6,50
50-	Spinachtigen - Arachnoidea, III De hooiwagens (Opiliona) van Nederland, door Dr. G.L. Spoek. 2e druk	3,25	4,—
55-	Ons Krijtland Zuid-Limburg. I - Van Epen naar Vaals - Geologie van een toeristenweg, door W.M. Felder. 3e herziene en uitgebreide druk.	4,20	4,95
61-	Ons Krijtland Zuid-Limburg. II - Geologische geschiedenis van Zuid-Limburg, door Drs. B.J. Romein. 2e druk	4,45	5,20
63-	Insekten - Hexapoda. Algemene inleiding, door G. van Rossem	3,60	4,50
68-	De zoogdieren van Twente, door B. Hoekstra	3,45	4,20
71-	Ons Krijtland Zuid-Limburg. III - De ondergrondse kalkgroeven van Zuid-Limburg, door Dr. A. van Wijngaarden. 2e druk.	3,20	3,70
76-	Ons Krijtland Zuid-Limburg. IV - De orchideeën- en zinkflora, door Dr. S.J. Dijkstra en Mej. Dr. D.J.W. Pool	4,45	5,20
78-	Rhizopoden. Overzicht van een 40-tal soorten van Amoebina, Testacea en Heliozoa in Nederland, door A. van Essen	4,45	5,20
91-	Spinachtigen - Arachnida. IV Mijten - Acarida. Algemene inleiding in de acarologie, door Dr. L. van der Hammen	6,—	7,—
92-	Insekten - Hexapoda. Tabel tot de orden en families van Nederlandse insekten, door Dr. Els N.G. Joosse, J.H. de Gunst en A. Littel, 2e druk	5,50	6,50
93-	De Kranswieren (Charophyta) van Nederland, door Drs. E.X. Maier	5,20	6,20
96-	Handleiding voor het inventariseren van broedvogels in Nederland, door Vogelwerkgroep Grote Rivieren	5,20	6,20
97-	Beknopte handleiding voor vegetatiekundig onderzoek, door J.J. den Held en Drs. A.J. den Held	4,70	5,70
99-	Foraminiferen, fossiel en recent, door Dr. E. Th. N. Spiker	9,—	9,75
100-	De Chlorococcales, een belangrijke orde van de Groenwieren, door A. van Essen	6,25	7,—
101-	Zeehonden langs de Nederlandse kust, door Dr. J.L. van Haafden. 2e druk	3,95	4,70
102-	Nederlandse parasiet- en bromvliegen - Tachinidae, door Dr. W.J. Kabos	4,95	5,95
103-	Inleiding tot de kennis van de ongewervelde zoetwaterdieren en hun milieu, door Drs. L.W.G. Higler	4,50	5,25
104-	De Nederlandse vleeuwmuisen, door Prof. Dr. A. Punt, Dr. P.J.H. van Bree, Drs. J. de Vlas en G.J. Wiersema	6,—	6,75
105-	Stekelhuidigen - Echinodermata, door Dr. W.J. Wolff	3,50	4,25
107-	De zeegrassen in de Waddenzee, door Drs. P.J.G. Polderman en Prof. Dr. C. den Hartog	4,50	5,—
109-	Kiezelwieren - Diatomaceën, door A. van der Werff	8,75	10,—
110-	Nederlandse vliegen - Muscidae, door Dr. W.J. Kabos. 2e vermeerderde druk	7,—	8,—
111-	De Nederlandse Decapoda (Garnalen, Kreeften en Krabben), door Dr. L.B. Holthuis en Dr. G.R. Heerebour	7,50	8,50
113-	De clavarioide fungi, door R.A. Maas Geesteranus	9,25	10,—
114-	De Nederlandse Symphyta, door Dr. S.J. van Ooststroom	3,75	4,50
115-	Mariene en Zoetwatersponzen - Porifera, door Dr. R.W.M. van Soest	6,—	7,—
116-	Plantevirussen. Beknopte inleiding tot de plantevirologie, door Dr. Ir. L. Bos	6,75	7,50
117-	Sporen van het lands in Nederland, door H.A. Visscher	6,30	7,—
118-	De Isopoden van de Nederlandse kust, door P.H.M. Huwae	5,—	5,75
119-	Handleiding ten behoeve van het inventariseren van landzoogdieren in de Benelux, door B. Hoekstra, E. van der Straeten en V. van Laar	5,80	6,50
120-	De Nederlandse Vaucheria-soorten, door J. Simons	4,50	5,25
121-	De Luizen (Anoplura en Mallophaga) van zoogdieren in Nederland, door Drs. E. v.d. Broek	3,50	4,25
122-	Stinzefflora van Nederland, door Drs. M.T. Jansen en D.T.E. van der Ploeg	5,75	6,50
123-	Plantengroei op knotwilgen en andere geknotte bomen, door Drs. Clément Carrière en Drs. Douwe van der Werf	7,—	8,—
124-	De Nederlandse Cladonia's (Lichenes), door E. Hennipman; tweede herziene en uitgebreide druk, door H.J.M. Sipman	7,50	8,50
125-	De Nederlandse lieveheersbeestjes (Coleoptera - Coccinellidae), door J.H. de Gunst	7,25	8,50
126-	Ons Krijtland Zuid-Limburg. V - Geologische bezienswaardigheden in het Mergelland, door P.J. Felder	5,—	6,—
127-	De Nederlandse Kieuwpootkreeften en Watervlooiën (Branchiopoda-Crustacea) door P. Leentvaar	5,50	6,50
128-	De Broedvogels van de Veluwe, door L.M.J. van den Bergh	6,50	8,00
129-	De Nederlandse Mariene Mosdiertjes, Bryozoa, door A.W. Lacourt	4,—	5,—
130-	Handleiding ten behoeve van vegetatiekarteringen, door H.N. Leys		